

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי אשר וייט שליט"א

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

חדרן עלך וחדרן עלן

הלכה

שמחת סיום מסכת

פרשת בהעלתך תשע"ט

שנה כ"א – קובץ כ"ט [תרפ"ז]

יו"לע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: minchatasher1@gmail.com

מוסדות דרכי תורה

בנשיאות מרן רבינו הגאון רבי אשר וייס שליט"א

הזמנה של מצווה

ביקרא דאורייתא מתכבדים אנו להזמין את קהל ידידינו הי"ו, יחד עם תלמידי מרן שליט"א, להתוועד יחדיו במעמד מרומם ונשגב

במרכז המעמד - משא מרן שליט"א:

והחי יתן אל ליבו - מה יעשה אדם ויחיה (תמיד ל"ב)

ככלות השנה הראשונה להסתלקותה לשמי רום של הרבנית הצדקת מרת **פסיה יענטא** בת רבי **ישראל אריה** ע"ה

אשת חבר יבלחט"א מרן רבינו שליט"א
אשר עמדה לימינו במסירות לב ונפש, ושלנו ושלו שלה היא

כאיש אחד בלב אחד נחגוג את שמחת התורה שבכתב ותורה שבעל פה

סיום הש"ס ירושלמי של מרן שליט"א ואתו עמו שישה סיומי הש"ס

שנלמדו לעילוי נשמתה הטהורה ע"י מאות התלמידים בכל אתר ואתר

ומעמד סיום כתיבת ספר תורה

אשר מוגש כמנחת אהבה מאת התלמידים קמי מרן שליט"א

היו נכונים ליום השלישי, פרשת שלח, ט"ו סיון תשע"ט,
18/06/2019. בשעה 7:45 בערב, באודיטוריום הקהילתי
'מעלה רמות', רח' שד' גולדה מאיר 474 ירושלים

תנו כבוד לתורה

התאחדות התלמידים

הנהלת המוסדות

רבנן ותלמידהון

פרשת בהעלתך שמחת סיום מסכת

"ואמר אביי תיתי לי, דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים
מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן" (שבת קי"ח ע"ב).

"כשמסיים מסכת, מצוה לשמוח ולעשות סעודה, ונקראת
סעודת מצוה" (רמ"א בשו"ע יו"ד סימן רמ"ו סעיף כ"ו).

ובש"ך (שם ס"ק כ"ז) כתב דכיון דהוי סעודת מצוה מותר לאבל תוך י"ב חודש
לאכול שם. והרמ"א הלך לשיטתו וכתב בהל' תשעה באב (סי' תקנ"א ס"י) דמותר
לאכול בשר ולשתות יין אף בשבוע שחל בו תשעה באב בסעודת סיום מסכת, לכל
השייכים לשמחה זו, עי"ש.

ובפתחי תשובה (שם סק"ח) הביא משו"ת חות יאיר (סימן ע') דאף יום שאחריו
הוי סעודת מצוה, עי"ש.

והנה הרמ"א ציין לדברי הגמ' בשבת באביי שעשה יומא טבא לרבנן כאשר
צורבא מרבנן שלים מסכתיה, אך החות יאיר פקפק שם דאין מזה כל ראייה דהוי
סעודת מצוה, אלא דמרוכב חביבות התורה היה אביי עושה יום טוב לרבנן, דהלא
כיוצא בזה אמרו בקידושין (ל"א ע"א) דרב יוסף סגי נהר אמר:

"מריש הוי אמינא, מאן דהוה אמר לי הלכה כר"י דאמר סומא פטור מן המצות
עבידנא יומא טבא לרבנן, דהא לא מיפקידנא והא עבידנא, השתא דשמעיתא להא
דא"ר חנינא גדול מצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, אדרבה, מאן דאמר לי
דאין הלכה כרבי יהודה, עבידנא יומא טבא לרבנן". וכי סלקא דעתן דסעודות אלה הוי
סעודת מצוה.

אך מ"מ כתב אף החות יאיר להסכים לעצם ההנחה דסעודת סיום הוי סעודת
מצוה, וכתב: "ומ"מ אין צריך ראייה דאחר שנעשית מחמת גמר דבר מצוה ודאי ה"ל
סעודת מצוה", עי"ש.

שמחת סיום מסכת

ובאמת מצינו בדברי חז"ל עוד מקור מפורש דהוי סעודת מצוה במדרש שיר השירים רבה (פרשה א' ט'):

"ויבא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית ה' ויעל עולות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו, א"ר אלעזר מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה".

ובהגהות אשרי מסכת סוכה (פ"ד ס"ו) הביא מאור זרוע דמדרש זה הוא מקור למנהג "וחתני תורה רגילין לעשות בשושבינין סעודה גמורה ומזמנין את הקהל ונותנין להם מאכלים טובים ומצאתי עיקרו של מנהג במדרש בתחלת שיר השירים ויבא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית וגו' אמר רבי יצחק מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה".

ואכן כתב האור זרוע (הל' סוכה סי' ש"כ) שבסעודה זו נותנים אווזים ותרנגולין, עי"ש.

ובים של שלמה (ב"ק פ"ז סי' ל"ז) הפליג מאוד בשמחה זו ופסק הלכה למעשה: "ומשום זה היה נראה לברך שהשמחה במעונו בסיום מסכת. דאין לך שמחה יותר לפני הקדוש ברוך הוא, אלא שמחה ורינה של תורה. דאין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה".

ושוב כתב:

"וכן הוריתי פעם אחת הלכה למעשה. ונתבלבל השמחה במהומות גדולות, על ידי סיבות קשות. ותליתי הסרחון בי, שעברתי על דברי רבותיי, שלא שמעו מעולם דבר זה. על כן לא כתבו אלא בחתונה ובפדיון הבן. ובמילה ג"כ, לולי צערא דינוקא. אבל במצות אחרינא לא, ובוודאי כל דבריהם בקבלה, ובסודות פנימיות, על כל שיחה ומלה. ואיך נתקן דוקא לאותה מצוה, ולא לענין אחר. דהא בי"ט מחויב להרבות בסעודות, ולשמוח. ואפ"ה לא מברכינן. ומ"מ סיום הספר הוא סעודת מצוה לכולי עלמא".

שמחת סיום מסכת

ב

סיום מסכת משניות

והנה נחלקו אחרוני בתראי אם דוקא סיום מסכת בגמרא הוי סעודת מצוה או אף סיום מסכת משניות.

בשו"ת בנין שלמה (ח"א סי' נ"ט) כתב דאף בסיום מסכת משניות יש לעשות סעודת מצוה, אך בשו"ת פרי השדה (ח"ב סי' צ"ב וח"ג סי' צ"א) כתב דרק כשלומד גם גמ' או עכ"פ בתלמידי חכמים שע"י לימוד המפרשים מבין גם את הגמ' הוי סעודת מצוה ולא בלימוד משניות גרידא. ועיין עוד בשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"א סי' קנ"ד) שכתב דודאי אף סיום משניות הוי שמחה גדולה, ואף משניות אסור ללמוד בת"ב, עי"ש.

אך באמת אין זה ענין כלל למה דאסור ללמוד בת"ב, דהלא אף מאמר אחד והלכה אחת או פסוק אחד אסור ללמוד בת"ב, וכל דברי התורה משמחי לב המה, אך מ"מ אין עושים סעודת מצוה אלא בסיום מסכת וגמרה של תורה, אף שמצד מצות ת"ת אין בין המסיים מסכת למתחיל ואין בין סוף המסכת לאמצעיתה, וע"כ שיש שמחה מיוחדת בסיום, ולפיכך מסתבר שאין הדבר תלוי אלא בדרכן של הבריות ולומדי התורה.

ולפיכך נראה ברור להלכה דהכל לפי הענין ואם מדובר במסכתות השגורות על פי הבריות ובלימוד משניות ללא עיון רב אין סעודת הסיום נחשב סעודת מצוה, ובודאי לא להקל בדיני אבילות ובמנהג אבילות בהלכות ת"ב, אך אם מדובר באחת המסכתות הגדולות והקשות כגון נגעים אהלות וכלים, והמסיים למד מסכתות אלה בעיון מילתא דפשיטא שראוי לעשות סעודה גדולה ובודאי הוי סעודת מצוה, וכיוצא בזה נראה דהמסיים סדר משישה סדרי משנה, ובודאי סדר זרעים שאין עליהם גמ' (בתלמוד בבלי) או טהרות שאין בה אף בתלמודא דירושלים, וק"ו במי שמסיים ששה סדר משנה ודאי סעודתו סעודת מצוה לכל דבר.

שמחת סיום מסכת

ואף שיש מקום לבע"ד לשאול וכי נחלק בין מסכת קטנה כמו מסכת מכות למס' גדולה כגון בבא בתרא, והתשובה פשוטה דמשניתנה הלכה דהמסיים מסכת עושה סעודה לגמרה של תורה לא פלוג, והחכמים השוו מידותיהם וכל סיום מסכת בגמ' הוי שמחה משא"כ בסיום משניות.

וכיוצא בדבר נראה לענ"ד במי שסיים ספר מתורה שבכתב, חומש מחמשה חומשי תורה או ספר מהנביאים והכתובים, שאם למדו בעיון עם פירושי הראשונים ראוי שיעשה סעודת מצוה דאטו גרע תורה שבכתב מתורה שבע"פ. אך אם למדו ללא עיון אלא בדרך העברה בעלמא פשוט שאין סעודתו סעודת מצוה דהלא כל המקור שעושין שמחה לגמרה של תורה נאמר לגבי שמחת תורה עקב גמר קריאת תורת משה, ולא נהגו לעשות שמחה בגמר כל אחד מן החומשים.

וחידוש כתב הגרש"ק בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סימן שפ"ו):

"ע"ד סיום מסכת יכול להקל להבכורים וא"צ להתענות ביום ו' ועל סיום איזה נביא החילוק כך, אם למד לפי תומו וסיים בע"פ יכול להיות אפי' על סיום נביא אחד אפי' הוא קטן בקאפיטלין אבל אם למד כדי להיות לו סיום אז על מס' גדולה כיון דהוי מעלה הלימוד לו יהא דהוי שלא לשמה נמי נחשב סיום אבל אם לומד איזה נביא כדי לעשות סיום אין זה סעודת מצוה".

ואף שהדברים חידוש כדרכו של הגרש"ק מ"מ מתיישבים על הלב המה ביסודם לדרכנו הנ"ל, דאם למד ספר בנביא לפי תומו הרי שהוכיח שלימוד זה חשוב לו ואחשביה לשמחתו משא"כ במי שאינו לומד אלא כדי לעשות סעודה אין כאן שמחה אמיתית.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קנ"ז) נשאל בשיעור שלומדים ברבים בנביא, ופסק דהוי סעודת מצוה, וחזר על דבריו (ח"ב סי' י"ב), עי"ש.

ושו"ר שבפני יהושע (ברכות י"ז ע"א) כתב לפרש כדברי הגמ' דר' יוחנן כשסיים ספר איוב ושאר ספרי הנביאים היה עושה סעודה כדרך שאמר אביי במס' שבת, עי"ש.

שמחת סיום מסכת

ונשאלתי במי שסיים את שו"ע או"ח עם המשנה ברורה בעיון אם יעשה סעודת מצוה. ונראה דעל אף השמחה העצומה בסיום זה, מ"מ אין לנו דין סעודת מצוה אלא על ספר מעיקר תורה שבע"פ דהיינו משנה וגמ' ולא בכל מה שחובר אחריהם, כן נראה לענ"ד להלכה.

ג

הלומד ואינו מבין

הנה מצוי מאוד בסיומי מסכת שחלק מן הלומדים אינם מבינים את הסוגיות על בוריים ולימודם שטחי ביותר ויש לעיין אם כל כה"ג נחשב סיום מסכת ושמחה של מצוה.

והנה נחלקו גדולי האחרונים במי שאינו מבין את אשר הוא לומד אם יוצא בזה מצות תלמוד תורה, ואם הוי בכלל תלמוד תורה.

במגן אברהם (סי' נ' סק"ב) כתב במה שנהגו בכל יום לאחר קריאת פרשת התמיד לקרוא משנה איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל כדי שבכל יום ילמוד מקרא משנה וגמרא, דאין זה אלא במי שמבין אבל מי שקורא ואינו מבין אינו נקרא לימוד ואינו יוצא בזה ידי חובתו.

אך המהר"ל בגבורות ה' (פרק מ"ז) כתב חידוש גדול למה מברכים על ברכת התורה ולא מברכים על סיפור יציאת מצרים, וכתב דמצות תלמוד תורה עיקרה בדיבור ואינה מצוה שבלב כיון שיוצא ידי חובתו ומקיים מצוה אעפ"י שאינו מבין את אשר הוא לומד, משא"כ בסיפור יצי"מ דאם אינו מבין אין כאן מצוה כלל והוי מצוה שעיקרה בלב ולפיכך אין מברכים עליה.

וכן כתב הרמח"ל בדרך עין החיים (בסופו), וז"ל:

ה

שמחת סיום מסכת

"כתיב (יהושע א' ח') "והגית בו יומם ולילה" ולא כתיב "והבנת בו יומם ולילה",
אם תבין - תבין, ואם לאו - שכר הלימוד בידך".

וכמה מחודשים דבריהם, ולכאורה מילתא דפשיטא דמי שאינו מבין כלל אין זה
נקרא לימוד וכדברי המג"א, דהלא כל מצות לימוד התורה אינו אלא ללמוד על מנת
להבין ולהשכיל ולקיים ולעשות את כל מצות ה'; ותלמוד גדול שמביא לידי מעשה.
וכבר ביארתי במק"א דעיקר מצות תלמוד תורה הוי ללמוד על מנת לקיים (ובדרך
רמז אמרתי "אדם לעמל יולד" (איוב ה' ז') לעמ"ל, ללמוד על מנת לקיים), ואם לא
יבין את מה שהוא לומד איך ילמד על מנת לקיים.

ומה שדקדק הרמח"ל ממה דכתיב והגית בו ולא כתיב והבנת, נראה לכאורה
דכוונת והגית הוא דוקא בהגיון לב ובהבנת הדברים.

וכך מבואר להדיא בעבו"ז (י"ט ע"א) "ואמר רבא לעולם ילמד אדם תורה ואח"כ
יהגה, שנאמר: בתורת ה', והדר ובתורתו יהגה".

וברש"י שם: "ואח"כ יהגה - יעיין בתלמודו לדמות מילתא למילתא להקשות
ולתריץ".

הרי לן להדיא שלמדו ממה דכתיב ובתורתו יהגה לענין העיון וההבנה, וז"ב.

אך מ"מ נראה דבמישור הסגולי מי שמשתדל ללמוד במיעוט הבנתו ולפי יכולתו
אכן שכרו בידו, אך אין זה עיקר מצות תלמוד תורה.

ובאמת נראה דעיקר כונת הרמח"ל אינו אלא בענין לימוד הסוד, וכל תורף דבריו
שם כנגד אלה האומרים דמה לנו לעסוק בקבלה שאין לנו הבנה בה, וכתב דמ"מ שכר
לימוד בידו, אך מ"מ יש לתמוה במש"כ לפרש קרא ד"והגית בו יומם ולילה",
כמבואר.

אך מ"מ נראה דכל שיש לו הבנה כלדהי אף ברמה השטחית והפשוטה ביותר
מ"מ מקיים מצות תלמוד תורה, וכן אמרו עוד בעבו"ז שם "לעולם ליגריס איניש, ואף

שמחת סיום מסכת

על גב דמשכח ואף על גב דלא ידע מאי קאמר, שנאמר גרסה נפשי לתאבה, גרסה כתיב ולא כתיב טחנה".

סוף דבר נראה ברור, דכל שיש לאדם הבנה בסיסית ואפילו הפשוטה ביותר ואינו נכנס כלל לעובי הקורה, מ"מ מקיים בזה מצות ת"ת, ומתחייב בברכת התורה, ואם סיים מסכת יש לו לעשות סעודה וסעודה זו סעודת מצוה תהיה לכל דבר.

ונראה פשוט דכשאמרו לעולם ליגרים איניש, ואף על גב דלא ידע מאי קאמר, אין הכוונה שאינו מבין כלל אלא שאינו מבין דברים על בוריים, וכך מפורש ברש"י שם:

"גרסה נפשי לתאבה - מרוב תאותי לתורה הייתי שובר לפי היכולת אף על פי שאיני טחנה הדק ליכנס בעומקה".

הרי דבמה שאמר ליגרים איניש אע"ג דלא ידע מאי קאמר, הכוונה שאינו נכנס לעומק הסוגיות והסברות, אך מ"מ לומד מתוך תאוה ותשוקה לתורה. וכ"ז ברור ופשוט.

ד

במנהג לשמחה שבעה ימים

והנה חידוש כתב בשו"ת חות יאיר (סי' ע')::

"וסעודות הסיום ודאי הוא סעודת מצוה כבמדרש הביאו ב"י א"ח סי' תרס"ט, ונ"ל הוא הדין יום של אחריו כנהוג שהרי שלמה המלך ע"ה עשה משתה ז' ימים ואפשר שגם שאחר אחריו כמ"ש גבי ז' ברכות מחמת הילולא".

הרי שחידש שגם סעודה שיעשו בימים שלאחר הסיום אכתי הוי סעודת מצוה והביא לזה שתי ראיות: א. משלמה המלך שעשה משתה שבעת ימים. ב. ממה שמצינו ששמחת חתן וכלה בכל שבעה הוי סעודת מצוה.

שמחת סיום מסכת

ויש לתמוה על אביר הרועים מרא דכולה תלמודא שהחליף שמחה בשמחה, ובאמת אמרו אין מערבין שמחה בשמחה, והמקור שעושין שמחה לגמרה של תורה למדו חז"ל (שיר השירים רבה א' א' ט' והובא בבית יוסף שם) מהשמחה שעשה שלמה לאחר שנתגלה אליו אלקים בחלום לילה ואמר לו "שאל מה אתן לך", והמלך שלמה ביקש "ונתת לעבדך לב שומע" והקב"ה בישרו: "יען אשר שאלת את הדבר הזה ולא שאלת לך ימים רבים ולא שאלת לך עשר ולא שאלת נפש איביך ושאלת לך הבין לשמע משפט הנה עשיתי כדבריך הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך". ועל זה כתיב (מלכים א' ג' ט"ו).

"ויקץ שלמה והנה חלום ויבוא ירושלם ויעמד לפני ארון ברית אדני ויעל עלות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו".

ובאותו זמן לא עשה משתה אלא באותו היום שקם משנתו והקיץ מחלומו, ולא מצינו שעשה משתה שבעת ימים אלא כשגמר לבנות את המקדש, וכך כתיב (מלכים א' ח' ס"ה):

"ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים לפני ה' אלהינו שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום".

ולא למדו שעושין משתה לגמרה של תורה אלא ממשתה שלמה כאשר הקב"ה נתן לו לב שומע כמבואר.

אך מה שהביא משבעת ימי המשתה דחתן וכלה, כפי הנראה נתקבל כמנהג בקהילות רבות בבית ישראל כאשר זכו לסיים את הש"ס כולו ועשו שמחה עצומה, ובקהילות ליטא אכן נהגו בסיום הש"ס לחוג שבעת ימים, וכך כתב בספר דברי ישעיהו (עמוד נ"ב).

והראוני שבעיתון קול ישראל שיצא לאור בירושלים בשנת תרצ"ח התפרסמה מודעה על שבעת ימי חגיגה לרגל סיום הש"ס ובכל יום ויום דרש אחד מגדולי הרבנים לפני הציבור.

שמחת סיום מסכת

וחזינן מכך על גודל השמחה וחיבת התורה שנהגו בסיום הש"ס.

וכמה גדולה שמחה וכמה היא חשובה, אמרתי לפני שנים רבות.

דהנה אביי הוא זה שאומר כד חזינא צורבא דרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן, על אף שאביי עני היה ולא היה בידו ליתן מפיתו לצורך עירובי חצירות, וכמסופר בעירובין (ס"ח ע"א):

"אמר ליה רבה בר רב חנן לאביי מבואה דאית ביה תרי גברי רברבי כרבנן לא ליהוי ביה לא עירוב ולא שיתוף, אמר ליה מאי נעביד, מר לאו אורחיה, אנא טרידנא בגירסאי, אינהו לא משגחי. ואי אקני להו פיתא בסלא - כיון דאי בעו לה מינאי, ולא אפשר ליתבה נהליהו - בטיל שיתוף".

לקיים מצוה דרבנן דעירוב לא היה בידו, אך לעשות סעודה כשתלמיד מתלמידיו סיים מסכתא היה בידו!

אמנם הדרנא בי מדברי הגמ' בברכות (נ"ו ע"א) שאביי ורבא חלמו חלומות ובאו לפני בר הדיה על מנת שיפתור להם חלומותיהם, ואת חלומו של אביי פתר ואמר לו:

"מרווח עסקך, ולא אהני לך למיכל מחדוא דלבך". וברש"י שם פירש שיהיה שבע מרוב שמחה ולא יתאוה כלל לאכול.

ועוד פתר לו שם שימלוך ויהיה ראש ישיבה הדורש דרשות, עי"ש.

הרי שאביי עלה לגדולה והתעשר, וגם כיהן כראש ישיבה, ואפשר שהא בהא תליא ומכיון שנעשה ראש ישיבה התעשר, וכמ"ש במס' סוטה (מ' ע"א) דכאשר החליטו החכמים להושיב את ר' אבהו בראש הישיבה, אמר להם רבי אבא דמן עכו בעל חוב הוא וחכם גדול הוא וראוי למנות אותו כראש ישיבה, ופרש"י שנהגו לתת לראשי הישיבות מנות ולהעשירן כדי שיהיו חשובים בעיני ההמון ודבריהם ישמעו.

ובאמת מצינו שאביי היה עשיר כמבואר עוד בכתובות (ס' ע"ב) ובחולין (ק"ה ע"א) שהיו לו אריסים לעבדו בשדותיו והיה מסייר נכסיו בכל יום, עי"ש.

שמחת סיום מסכת

הרי דאף שאבוי עני היה בצעירותו מ"מ לאחר שעלה לגדולה וכיהן כראש ישיבה התעשר, ומה שאמר שיעשה יומא טבא לרבנן היה לאחר שהיה ראש ישיבה כפי שפירש רש"י.

ומ"מ סיום מסכת שמחה גדולה היא וק"ו לסיום הש"ס כולו.

ב

**בשמחת סיום מסכת וסיום הש"ס
ובכמה זמן מותר לאחר סיום מסכת**

לכבוד ידי"נ הרה"ג המופלג אהוב על המקום

ואהוב על הבריות...

רב קהילת בני תורה בניו יורק

במה שביקש ממני לקראת סיום הש"ס מסדר הדף היומי לבאר לו שורש השמחה של הסיום ופרטי הלכותיה, ושאל בפרט האם אפשר לדחות את סעודת המצוה מעצם הסיום, הנני למלא מבוקשו בשמחה גדולה.

הנה הלכה זו דעושיין שמחה לגמרה של תורה מצינו בגמ' "אמר אביי תיתי לי כי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן" (שבת קי"ח ע"ב). אך שורש הענין ומקורו שנינו בב' מקורות. בשה"ש רבה פרשה א' ט' "כך בגבעון נראה ה' אל שלמה בחלום הלילה ויאמר אלהים שאל מה אתן לך אמר שלמה אם אשאל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות הוא נותן לי אלא הרי אני שואל את החכמה והכל בכלל הה"ד ונתת לעבדך לב שומע, אמר לו הקב"ה שלמה חכמה שאלת לך ולא שאלת עושר ונכסים ונפש אויבך חייד החכמה והמדע נתון לך ועי"כ עושר ונכסים אתן לך מיד ויקץ שלמה והנה חלום וכו' מיד ויבא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית ה' ויעל עולות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו א"ר אלעזר מכאן שעושיין סעודה לגמרה של תורה" וכן הוא בקה"ר פ"א הרי שלמדו הלכה זו מהשמחה ומשתה שעשה שלמה המלך כשזכה במתנת ה' ללב שומע ולחכמתו הרבה ומכאן שעושיין שמחה לגמרה של תורה.

וטעם נוסף מצינו בזה דהנה ביש"ש ב"ק פ"ז סי' ל"ז וכן בבהגר"א יו"ד סי' רמ"ו ס"ק ע"ו כתבו מקור הלכה זו ממ"ש בתענית ל' ע"א וכן בב"ב קכ"א ע"א דלא היו ימים טובים לישראל כיוה"כ וט"ו באב, ולחד מ"ד שם עשו יו"ט בט"ו באב משום

שמחת סיום מסכת

שבו ביום פסקו לכרות עצים למערכה וכתב שם הרשב"ם דכיון שגמרו מצוה גדולה כזו יו"ט היה להם עי"ש. אמנם בפירוש רבינו גרשום בתענית שם משמע דרוח אחרת היתה בקרבן בביאור מאמר זה דכתב "יום שפוסקין מלכרות עצים למערכה ומיכן ואילך מוסיפין לעסוק בתורה" הרי דאין השמחה משום גמר המצוה אלא משום דמכאן ואילך מוסיפין לעסוק בתורה, לא שמחת הגמר יש כאן אלא שמחת ההתחלה.

אך באמת אפשר דאין כאן סתירה דבאמת שמחת הסיום אף היא מתקשרת להתחלה חדשה, והרי חזינן בהג"א סוף סוכה דחתן התורה וחתן הבראשית היו עושין שמחה לגמרה של תורה, הרי דגם המתחיל משתתף בשמחה זו, דשמחת הסיום משום שמחת ההתחלה היא שמתחילין שוב מתחילת התורה, וגם היום טוב שעשו כשפסקו לכרות עצים למערכה היתה שמחתם על כך שמכאן ואילך מוסיפין לעסוק בתורה.

ונפ"מ בין שני מקורות וטעמים אלה, דאם ילפינן משלמה אין לנו אלא בגמרה של תורה, אבל אם ילפינן מהא דט"ו באב, ה"ה בגמרה של מצוה ולא רק של תורה, וז"פ.

והרמ"א הביא בשני מקומות הלכה זו דמצוה לעשות סעודה בסיום מסכת, באו"ח סי' תקנ"א סעיף י' וביו"ד סי' רמ"ו סעיף כ"ו עי"ש.

והנה הרש"ל שם הפליג מאוד בגודל שמחה זו עד שפסק שיש לומר בברכת הזימון שהשמחה במעונו אלא שקמה מהומה גדולה ונתבלבלה השמחה ומשו"כ חזר בו למעשה עי"ש. אמנם בערוך השלחן ביו"ד רמ"ו סעיף מ"ה פקפק בכל עיקר הלכה זו וכתב דבשמחת חתן וכלה אומרים שהשמחה במעונו משום שבעולם הזה אין השמחה שלמה דהלא נמנו וגמרו דנוח לו לאדם שלא נברא משנברא (עירובין י"ג) וא"כ אין השמחה שלימה כ"א במעונו של הקב"ה אבל שמחת הסיום של מסכת הוי שמחה גם כאן ואין ראוי לברך בה שהשמחה במעונו עי"ש. (אמנם עיין בכף החיים או"ח חסי' קפ"ט סקי"א שכתב דבסעודת הסיום יש לומר מגדול ישועות מלכו כמו בשבת ויו"ט ולא מגדיל עי"ש).

שמחת סיום מסכת

הנה הפני יהושע בברכות דף י"ז ע"א כתב דלא רק בסיום מסכת השי"ס הוי סעודת מצוה אלא גם בסיום ספרי נביאים וכתובים דכתב בהא דאמרו שם "ר' יוחנן כי הוה מסיים ספרי דאיוב הוי אמר וכו'", וכנראה שהיה נוהג לעשות סעודה בסיום ספר איוב כמו בסיום מסכת, ובאגרות משה או"ח חלק א' סי' קנ"ז כתב דאם למד בעיון אכן הוי סעודת מצוה, ונראה כדבריו דלא מסתבר דעל דקלום בעלמא שאין בו לא עמל ולא שעשוע יעשה סעודת מצוה לאכול בשר ולשתות יין בימים שנוהגים בהם איסור, אלא בעינן תלמוד ולא קריאה בעלמא, אך מאידך נראה פשוט דאין בין סיום מסכת לסיום ספר בנביא או בכתובים דאטו שאני תשב"כ מתשבע"פ, וז"פ.

ב

ולגבי השאלה כמה זמן אפשר לאחר את הסעודה מעצם הסיום, בשו"ת חוות יאיר סי' ע' כתב דעד ג' ימים הוי סעודת מצוה והביאו הפתחי תשובה (יו"ד סי' רמ"ז סק"ח), אמנם בשו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' מ"ה כתב דאין לסמוך על דבריו להלכה להקל באכילת בשר בימים שבין י"ז בתמוז לתשעה באב, ומכיון שכל דבריהם תמוהים בעיני אפרש שיחתי.

הנה בדברי החו"י יש חידוש עצום, דלא זו בלבד שאפשר לעשות את סעודת המצוה לאחר יום ויומיים אלא שסועד וחוזר וסועד עד יום שלאחריה אף כמ"פ והכל הוי סעודת מצוה, שהרי הוכיח הלכה זו ממה ששלמה עשה משתה שבעת ימים (במלכים א' ח'), ועוד ציין להא דכתובות דף ח' ע"א דאם הסעודה מחמת ההילולא אף לאחר ל' יום מברך שהשמחה במעונו, עי"ש.

והמנח"י דחה ראייתו דחינוך ביהמ"ק שאני דהיתה שמחה נמשכת ובכל יום הקריבו עולות, ועוד כתב המנחת יצחק דמלבד המקור משמחת שלמה בחינוך ביהמ"ק יש מקור נוסף בדברי חז"ל שעושין שמחה בגמרה של תורה מיום ט"ו באב ומשם לא נדע אלא על אותו היום בלבד ושמא מקור זה עיקר, עי"ש באריכות דבריו.

ותמיהני גם על החו"י וגם על המנח"י דבאמת לא ידעתי שום מקור דילפינן הלכה זו דעושין שמחה לגמרה של תורה מהמשתה שעשה שלמה בגמר בנין ביהמ"ק (מלכים א' ח'), ולא למדו אלא מהשמחה של שלמה המלך שביקש בחלומו מהקב"ה

שמחת סיום מסכת

שיתן לו לב שומע והקב"ה נתן בקשתו וכתוב (מלכים א' ג' ט"ו) "ויקץ שלמה והנה חלום ויבוא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית ה' ויעל עולות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו", וכמבואר שם בשה"ש א' ט' "מיד ויבא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית ה' וכו' א"ר אלעזר מכאן שעושין שמחה לגמרה של תורה" ובשמחה זו לא מצאנו כלל שמחת ז' ימים אלא יום א' בלבד, ולא מצאתי שום מקור שלמדו מחנוכת ביהמ"ק, וכנראה שאין ללמוד שום שמחה לא של הכלל ובודאי לא של הפרט משמחת חנוכת ביהמ"ק מקום להשראת השכינה שהיא תכלית והשלמת כל הבריאה כולה וז"פ, וכנראה שנתחלף לו לחוות יאיר שמחה בשמחה, ובאמת אין מערבין שמחה בשמחה, ופלא על הבקי העצום שלא היה כמותו שנתעלם ממנו דבר זה, אך מה אעשה תורה היא וללמוד אני צריך.

וממילא אין כל מקור שאפשר לחגוג שמחת הסיום כמה ימים וייחשב סעודת מצוה, וגם אין מקור שאפשר להשהות את הסעודה אחר גמר הסיום.

וכך נראה גם ממה שכתב הש"ך בסי' רמ"ו ס"ק כ"ז משו"ת מהר"ם מינץ (ח"ב סי' קי"ט) שנהגו לדחות את סיום מסכת עד למועד שבו אפשר לקבץ עם רב לסעודת המצוה וברוב עם הדרת מלך, הרי דראוי להסמיך את הסיום לסעודה ודוחק לומר דמיירי דוקא ביותר מיומיים ושלוש, ונראה אפוא להלכה דכך ראוי לנהוג לשייר מאמר א' בסוף המסכת ולסיימו עובר לסעודת המצוה כמבואר.

והנה יש מן האחרונים שפקפקו במה שנהגו הבכורים לסיים מסכת בערב פסח ולאכול ביום תענית בכורים, עיין בתשובה מאהבה ח"ב סי' רס"א וח"ג סי' שע"ו, וכן כתב באגרות הגרעק"א סי' י"א שנקטו דרך אם במקרה מסיים מסכת ביום זה מותר לו לעשות סעודת מצוה אבל ראוי לא לכוין סיום מסכת כדי לבטל מצות התענית, אך מפשטות לשון המשנ"ב בסי' ת"ע סק"י שנהגו לעשות סיום ולאכול משמע דאף לכוין סיום לכתחלה מותר וכן נהגו, וגדול המנהג, וכל כה"ג הנח לבני ישראל אם לא נביאים הם בני נביאים הם. (אמנם אין זה אלא לענין תענית בכורים אבל אין ראוי לכוין סיום לתשעת הימים כדי לאכול בשר וז"פ).

שמחת סיום מסכת

ומענין לענין לשמחת הסיום חידש הגרי"ע במור וקציעה סי' רכ"ג דהמסיים לחבר ספר חידו"ת עושה שמחה לגמרה של תורה ומשום חיבת הקודש הנני להעתיק את לשונו הזהב:

"גם נראה שהגומר ספר (שחבר בחדושי תורה לשם שמים בלבד, בעושים לשמה הכתוב מדבר) בכתובה וכל שכן בהדפסה, שיש לו לברך, שכן עושין סעודת שמחה לגמרה של תורה, שאין שום קנין ובנין שיש בו שמחה יותר מזה, כל חפצים לא ישוו בה, ורבא דשייל לאמוראי הנ"ל אוקימתא מסכתא פלן קרי עלייהו יש צדיקים וגו', עאכ"ו במי שזכו לו מן השמים בפירושי וחדושי פירותיה של תורה שזוכה ומזכה בהם הרבים, והרבה שותפים בהנאה שמעמידם על האמת והיושר, האמונה והכושר, ונהנין ממנו עצה ותושיה בינה ודעת הצלחת הנפש והגוף גם יחד הון עתק אתה ועושר, שמברך הטוב", אמנם להלכה הכריעו האחרונים לא לברך בשם ומלכות עיין בשע"ת שם ובמחזיק ברכה להחיד"א.

והנה שמתי אל לבי את מש"כ בדגול מרבבה יו"ד סי' שצ"א דשמחת בר מצוה הוי כעין שמחת סיום מסכת, ולא הבנתי מה ענין זה אצל זה, ובאמת משמע מדברי הרש"ל ביש"ש שם דהאשכנזים נהגו לעשות סעודה בבר מצוה ומנהג זה לא נחלת הכלל כולו היתה.

ולפי המבואר דשמחת הסיום אף הוא עיקרו משום התחלה מחודשת נראה דהיינו טעמא דשמחת הבר מצוה שנכנס לעול מצוות ומעטה מצווה ועומד הוא, וכמו שביאר הרש"ל שם דזה עיקר שמחת הבר מצוה, (אך פלא לפי"ז דלפי ההו"א דר' יוסף בקידושין ל"א דגדול מי שאינו מצווה ועושה אכן אין ראוי לשמוח בבר מצוה).

וקצת משמע מלשון הרש"ל שם דשמחת הבר מצוה שמחה כפולה היא, שמחת הבן שזכה ליכנס לעול ולהיות מצווה ועושה, ושמחת האב שזכה לקיים מצות חינוך כראוי, וז"ל שם "וסעודת בר מצוה שעושים האשכנזים לכאורה אין לך סעודת מצוה גדולה מזו ושמה יוכיח עליה ועושים שמחה ונותנים למקום שבח והודיה שזכה הנער להיות בר מצוה וגדול המצווה ועושה והאב זכה שגדלו עד עתה להכניסו בברית

שמחת סיום מסכת

התורה בכללה" ולפי"ז יש טעם לדמיון שבין שמחת הסיום לשמחת הב"מ, דהאב שמח ועושה יו"ט שזכה לסיים מצות חינוך הבן שהוטלה עליו.

ברכתי למע"כ שיזכה לחוג שמחה גדולה זו בדיצה ובחדוה ויזכה להתחיל מסכתות וספרים אחרים ולסיימם.

אשר וייס

הדרן עלך והדרך עלן

הדרן עלך והדרך עלן

מנהג כל בית ישראל כאשר מסיימים מסכת מסיימים באמירת ה"הדרן", ויש לעיין מה מקור מנהג זה ומה ביאור ההדרן.

לראשונה מוצאים אנו מנהג זה בספר האשכול (הל' ס"ת סי' י"ד), ואחריו בשו"ת מהר"ם מינץ (ח"ב סי' קי"ט, מובא באליה רבה סוס"י קל"ט ובפמ"ג שם א"א סקי"ד) בנוסחאות חלקיים, ובדורות שלאחריהם התרחב הנוסח עד לנוסח שמקובל היום בכל אתר ואתר.

ומצינו שני פירושים בביאור המילים הדרן עלך והדרך עלן:

א. כוונת הדברים בלשון ארמית שנחזור על מסכת זו ונלמדנה שנית, כך פירש מהר"ם מינץ (שם), מובא באליה רבה סוס"י קל"ט ובפמ"ג שם א"א סקי"ד).

ב. בלשון הקודש מלשון הוד והדר, כך פירש בספר החיים (לרבי חיים ב"ר בצלאל אחי המהר"ל מפראג, ספר זכיות פרק ב').

אלא שלכאורה הדברים תימה ושני הפירושים אינן עולים אלא לחצאים, דאם נפרש מלשון חזרה, הא תינח הדרך עלך, מקוים אנו ומבטיחים אנו בל"נ לחזור ללמוד ולשנן מסכת זו, אך איך נפרש לפי"ז הדרך עלן.

ואם נפרש אמירה זו מלשון הוד והדר, הא תינח הדרך עלן, אבל איך נפש הדרן עלך. וכמה רחוק לומר שאכן פירוש הדברים לחצאין, הדרן עלך בלשון ארמית והדרך עלן בלשון קודש.

ולאחר התבוננות אכן נראה לפרש בשתי דרכים, הראשונה בלה"ק ואכן הכוונה ליופיה של תורה הודה זיווה והדרה, והשני בלשון ארמית מלשון חזרה וחיזור.

הדרן עלך והדרך עלן

א

כאשר זוכים אנו לסיים מסכת, השמחה גדולה ועצומה והנפש מתרוממת ומתרחבת בשמחת התורה ובאהבתה תשגה תמיד, והתפילה בוקעת מפינו וממעמקי לבבינו יהי רצון שהודה וזיווה של תורה תאיר עלינו ונזכה להתהדר בהדרה.

ובאותה השעה, לשעתא חדא, גם אנו עמלי התורה לומדיה עמליה ומסיימיה יפים ומהודרים, וכשם שאנו מתהדרים בתורה, כך גם התורה מתהדרת בנו, וכשם שאנו שמחים בה, כך גם היא שמחה בנו.

וכבר כתב בישמח ישראל (שמחת תורה) פירוש מחודש בשמחת תורה, כאשר מסיימים אנו כל חמשת חומשי התורה, התורה שמחה ושמחתה גדולה, ואנו שמחים בשמחתה של תורה.

ובאותה שעה רשאים אנו אכן לומר "הדרן עלך והדרך עלן"!

ב

ונראה עוד דכאשר זוכים אנו לסיים מסכת, מתפללים אנו ומקוים אנו שנזכה עוד לחזור על מסכת פעמים רבות, להתעמק בה ולשננה באהבה ולא נשכחנה. ומתפללים אנו שגם התורה בכלל ומסכת זו בפרט עוד תחזור אחרינו.

ואכן כך מקווים אנו שנזכה שמסכת קדושה זו תחזור עלינו, וכך אמרו חז"ל (סנהדרין צ"ט ע"ב) "מאי קרא שנאמר נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו הוא עמל במקום זה ותורתו עומלת לו במקום אחר". ובפירוש רש"י מצינו בזה דברים נשגבים "תורה עומלת לו - שמחזרת עליו, ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה".

הרי לן שהתורה מחזרת על לומדיה עמליה, ומבקשת למענם מאת הקב"ה לגלות להם טעמי תורה ומעמקי סדריה. כי התורה אוהבת את

הדרן עלך והדרך עלן

אוהביה ועמלה למען עמליה.

כי יש להבין שהתורה איננה קלף ודיו בלבד, ואף אינה אותיות, תיבות והלכות ואגדות בלבד. ראו מה שכתב בספר הקנה במצות תלמוד תורה.

"איזהו תלמיד חכם, לא מי שבקי במשנה וברייתא בספרא ובספרי, עד שתהא נפשו קשורה בנפש התורה". כי לתורה יש נפש ותלמיד חכם הוא זה שקןשר את נפשו בנפש התורה.

וכבר גילו גדולי הדורות שכל נפשות ונשמות ישראל קשורות באותיות התורה, כך כתב בנפש החיים (שע"ד פי"א), וכך כתב בקדושת לוי (פרשת במדבר) וכך כתב הפני יהושע (קידושין דף ל'). כי כאשר דבק בתורה בכל נימי נפשו ונפשו קשורה בנפש התורה ודבק הוא בתורה ובאותיותיה עד שכאחד המה, דבק הוא בהקב"ה נותן התורה דביקות עילאה וכמו שאמרו "קוב"ה ואורייתא וישראל חד".

זוה שמבקשים אנו כאשר זוכים אנו בשמחה ובששון לסיים מסכת "הדרן עלך והדרך עלן". שנזכה שהתורה תחזר עלינו ותבקש למענינו שהקב"ה יפתח לבנו בתורה וישם בלבנו אהבתו ויראתו ויגלה לנו טעמי תורה וסדריה.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

